

Eppur si muove: un decenni de biblioteques escolars

MÒNICA BARÓ*
TERESA MAÑÀ**

Resum Anàlisi de les diverses actuacions en el camp de les biblioteques escolars en l'àmbit territorial català des del 1980 fins al 1991. S'hi ressenyen les iniciatives tant institucionals com de caràcter privat que s'han dut a terme amb vista a la seva promoció, com també els estudis i altres treballs de recerca, les publicacions especialitzades i les activitats de formació per al personal que se n'ocupa.

Introducció

En els darrers deu anys hem assistit a una generalització de la biblioteca escolar, que s'ha anat implantant, de manera desigual i fins i tot desordenada, en la major part d'escoles d'ensenyament primari, tant públiques com privades. Aquesta expansió s'ha vist afavorida pels corrents de renovació pedagògica dels anys seixanta, continuadors de l'Escola Nova que tant havia significat per l'ensenyament a Catalunya a partir dels anys vint. Els sistemes d'aprenentatge proposats per aquestes teories es basen en el treball de l'alumne més que en el seguiment d'un llibre de text i no poden desenvolupar-se sense l'existència a l'escola d'un servei, diguem-ne biblioteca o mediateca, que garanteixi l'accés dels alumnes a la informació per tal de facilitar-ne la formació.

Aquesta renovació pedagògica, que en un principi s'impulsà des d'algunes escoles actives, s'ha anat estenent a tots els àmbits i ha convertit la biblioteca en un element indestriable de la majoria d'escoles. Com veurem a continuació, però, aquest moviment de creació de biblioteques escolars s'ha vist impulsat des de

*Escola Universitària de Biblioteconomia i Documentació

**Biblioteca Infantil de la Santa Creu

les mateixes escoles sempre al marge de qualsevol planificació, i sense cap reconeixement de tipus jurídic. Aquest fet ha generat biblioteques molt desiguals que, tot i tenir una clara vocació de servei a la comunitat escolar, sovint es troben per sota dels mínims que estableixen les normatives internacionals pel que fa a la dotació de fons, al local o al personal.¹

El marc legal

L'anàlisi de la legislació en l'àmbit català sobre temes bibliotecaris evidencia la manca de referències a la biblioteca escolar. Ja en la Llei de Biblioteques de 1981 s'exclou explícitament la biblioteca escolar, i d'aleshores ençà cap altre text tutela aquest servei, tan necessari i desestructurat en tots els nivells de l'ensenyament no universitari. Les interpellacions parlamentàries fetes en la Comissió de Cultura a instàncies del Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, referides al futur de la biblioteca escolar i a altres aspectes de la planificació bibliotecària al país, no han obtingut més resposta que bones paraules.²

A nivell estatal, la situació és molt similar: les biblioteques escolars també queden excloses en el decret de 1989 que reglamenta el «Sistema Bibliotecario Español»³ i les úniques disposicions legals en aquest sentit només fan esment de l'obligatorietat de reservar un espai destinat a biblioteca en la construcció de nous edificis escolars,⁴ sense una menció posterior de com s'ha d'omplir aquest espai ni de qui se n'ha d'ocupar. Ni en el *Libro blanco para la reforma del sistema educativo*⁵ ni en la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE)⁶ tampoc no s'esmenten explícitament les biblioteques, i, tot i que es parla de la biblioteca com a espai d'aprenentatge, no s'indica si es tracta de biblioteca pròpia del centre o de qualsevol altra biblioteca externa. A més, es dona per suposat que existeix, potser sota l'equívoc apartat referit a «recursos educativos para garantizar una educación de calidad», ja que, sense una biblioteca a l'escola, la nova llei no es po-

1. Frances L. Carroll, Patricia F. Beilke. *Directrices para el planeamiento y la organización de mediatecas escolares (Centros de medios audiovisuales e impresos de las bibliotecas escolares)*. (Paris: Unesco, 1979).

2. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, nº 161, de 29 juny de 1990, Comissió de Política cultural.

3. «Real Decreto 582/1989 de 19 mayo. Reglamento de Bibliotecas Públicas del Estado y del sistema español de Bibliotecas» *B.O.E.*, nº 129, de 31 de maig de 1989.

4. «Orden de 14 de agosto sobre Proyectos de Centros de EGB y Bachillerato». *B.O.E.*, nº 205, de 27 d'agost de 1975.

5. *Libro blanco para la reforma del sistema educativo*. (Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1989). 379 p.

6. «Ley 1/1990 de 3 de octubre de Ordenación General del Sistema Educativo». *B.O.E.*, nº 238, de 4 d'octubre 1990.

dria aplicar. Un cop d'ull a les disposicions legals emeses per les diverses Comunitats Autònomes en matèria de biblioteques tampoc no clarifica la situació. Algunes no tenen competències en l'àmbit de l'ensenyament i, per tant, no en fan esment; d'altres tot i tenir-ne, tampoc no les tracten o, com a màxim, les consideren dins els programes d'extensió de la biblioteca pública. Només en els casos del País Valencià i Galícia es cita la creació i el manteniment d'aquest tipus de biblioteca, sense explicitar-ne gaire els procediments.⁷

Com es pot observar, el tractament d'aquest tema presenta molta varietat des del punt de vista legislatiu i en cap cas no existeix una regulació específica.

Curiosament, tot i l'existència d'un buit legal tan evident, la biblioteca escolar és actualment un fet real com ho demostra que, tant a nivell català com estatal, hagin sorgit en aquests darrers anys abundants iniciatives destinades no solament a la seva promoció sinó també a millorar-ne les condicions i la qualitat de funcionament.

La promoció de la biblioteca escolar

Les primeres iniciatives destinades a la promoció de la biblioteca a l'escola parteixen primordialment del món de l'ensenyament. L'any 1983, l'Associació de Mestres Rosa Sensat va aglutinar un col·lectiu de persones interessades que varen treballar en un seminari d'estudi per a la fixació dels mínims requerits per a la implantació de biblioteques escolars. A part d'això, aquesta institució, a partir de la seva biblioteca especialitzada en temes educatius, ha dut a terme una labor d'assessorament i d'informació sense deixar de banda l'organització de seminaris puntuals.

També els Instituts Municipals d'Educació han potenciat la biblioteca a l'escola, ja sigui amb l'organització de seminaris o bé, com en el cas de Barcelona, amb la creació d'un servei específic per a les escoles de la seva titularitat.

A partir de l'any 1984 es constitueix l'Associació l'Amic de Paper, formada principalment per mestres i bibliotecaris, amb l'objectiu estatutari de promoure la biblioteca escolar arreu de Catalunya. Les seves primeres actuacions varen anar encaminades a la creació del Servei de Biblioteques escolars, la finalitat del qual és de dotar les biblioteques d'un fons, primer de llibres de lectura i posteriorment de materials d'informació, degudament seleccionat, preparat per al préstec i amb les fitxes necessàries per a constituir els catàlegs. Quan arriben a les escoles els

7. «Ley 14/1989 de 11 de octubre de Bibliotecas». *Diario Oficial de Galicia*, nº 204, de 24 d'octubre de 1989. «Ley 10/1986 de 30 de diciembre de Organización bibliotecaria de la Comunidad Valenciana». *Diario Oficial de la Comunidad Valenciana*, nº 500, 7 gener de 1987.

materials que prèviament han triat, reben la visita d'un bibliotecari que els assessora sobre els aspectes bàsics referits a l'organització i el funcionament de la biblioteca escolar.

La innovació d'aquesta iniciativa consisteix, doncs, en el fet de proporcionar un servei centralitzat d'adquisició i tractament dels materials, i, per tant, possibilita la formació immediata de biblioteques operatives, cosa que pal·lia les limitacions horàries i de coneixements tècnics del personal encarregat de la biblioteca.

D'altra banda, el Servei ha organitzat també seminaris de treball sobre temes específics.

L'acció de les administracions, Generalitat i Ajuntaments, per a la promoció de les biblioteques escolars ha consistit, bàsicament, en l'aportació econòmica per a constituir-ne els fons i garantir un cert nivell de formació dels seus responsables.

La formació especialitzada

L'activitat de totes aquestes institucions ha contribuït a sensibilitzar els ensenyants de cara a la necessitat d'una formació específica. Nombrosos cursos, organitzats per institucions diverses, han intentat de satisfer la demanda generada principalment per mestres que, d'una manera o altra, s'ocupaven de la biblioteca a l'escola primària.

Des de l'any 1980, s'ha detectat un increment quantitatiu i qualitatiu dels programes de formació destinats als responsables de les biblioteques escolars. En general, es tracta de cursos de diversa durada, que treballen amb més o menys aprofundiment les qüestions de caràcter més tècnic i que, de vegades, es complementen amb un apartat dedicat al llibre infantil.

La iniciativa pionera en aquest camp correspon als cursos organitzats per l'Associació de Mestres Rosa Sensat durant l'Escola d'Estiu, que es varen iniciar el 1977 amb una durada de 15 hores i que es continuen impartint actualment. També s'han dut a terme cursos organitzats a partir dels requeriments d'Ajuntaments i Centres de Recursos per a mestres, realitzats normalment per bibliotecaris. En el cas de l'Ajuntament de Barcelona, a través del seu IME es programen regularment cursos de formació per als mestres de les seves escoles.

La creació del Servei de Biblioteques escolars l'Amic de Paper va canalitzar moltes d'aquestes iniciatives esparses i a partir d'aquí es varen començar a programar cursos anuals, amb una durada de 60 hores, estesos per tot el territori català per tal de descentralitzar i facilitar la formació.

L'experiència més ambiciosa en aquest camp, i la primera refrendada acadèmicament, és l'organització del primer Curs de Postgrau en Biblioteques escolars, destinat a mestres i bibliotecaris en actiu, amb una durada total de 180 hores. Aquest

curs, organitzat conjuntament per l'Escola de Mestres de Sant Cugat i l'EU de Biblioteconomia i Documentació de Barcelona, compta amb la col·laboració de totes aquelles entitats que treballen en l'àmbit de la biblioteca escolar: Associació de Mestres Rosa Sensat, IME de Barcelona, Servei de Biblioteques Escolars. També hi han col·laborat professionals a títol individual i les Xarxes de Biblioteques de la Diputació de Barcelona i de la Fundació Caixa de Pensions de Barcelona, que han ofert les seves biblioteques per a la realització del període de pràctiques.

Totes aquestes iniciatives, encaminades a la formació d'especialistes en biblioteques escolars, denoten l'interès que el tema genera principalment entre aquells mestres o bibliotecaris que hi treballen, i la forta demanda de formació ha fet que les institucions responsables del sector, especialment el Departament d'Ensenyament de la Generalitat, contribuïssin en el suport econòmic d'alguns dels cursos. Cal fer notar, però, que la formació en el camp de la biblioteca escolar no té el mateix tractament que algunes de les altres especialitzacions que impulsa el mateix Departament: se subvencionen parcialment els cursos, però no se'n reconeix encara l'especialització.

La investigació sobre biblioteques escolars

Totes aquestes actuacions s'han dut a terme, com ja hem apuntat, d'una manera esporàdica i poc planificada, en part a causa d'un desconeixement de la situació i de les necessitats reals del sector. Per tal de cobrir aquesta mancança, el Servei de Biblioteques Escolars va impulsar un estudi a partir de les dades que s'havien obtingut en les visites d'assessorament als centres. Aquestes dades es referien bàsicament a les condicions que presentaven els locals destinats a biblioteca, al fons tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu-, als sistemes d'organització dels materials i a l'ús que se'n feia. Així mateix, es recolliren dades sobre els serveis i el personal. La publicació d'aquest estudi va ser subvencionada per la Diputació de Barcelona.⁸

En general, però, la biblioteca escolar no és un tema d'investigació, com ho demostra l'escàs nombre de ponències i comunicacions presentades als congressos i simposis especialitzats en temes biblioteconòmics i educatius. Normalment es tracta de reflexions sobre l'estat de la qüestió o bé presentació d'experiències.

8. Mònica Baró, Teresa Mañà i Anna M. Roig. *Les biblioteques a les escoles públiques de Catalunya*. (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1990). 79 p.

Publicacions

Durant la dècada dels vuitanta, el nombre de publicacions referides a la biblioteca escolar s'ha incrementat notablement. D'una banda han aparegut manuals de biblioteconomia més o menys especialitzats però també s'han multiplicat els articles en publicacions periòdiques i, fins i tot, han aparegut revistes dedicades al tema. Aquesta profusió de bibliografia denota un interès creixent en l'àrea que ens ocupa.

La manca d'una formació específica per al personal de la biblioteca escolar ha posat de manifest la necessitat de manuals i altres eines bàsiques per a fer possible l'organització d'aquestes biblioteques amb un mínim de rigor biblioteconòmic.

Des de l'aparició de l'obra d'Aurora Díaz Plaja, *La biblioteca a l'escola*⁹ el 1970, no hi ha un intent similar fins a principis dels 80 amb la publicació del volum de Núria Ventura, *Guia pràctica para bibliotecas infantiles y escolares*,¹⁰ i de C. Carreras, C. Martínez i T. Rovira, *Organització d'una biblioteca escolar, popular o infantil*.¹¹ Aquest darrer, que presenta una estructura de manual, amb nombrosos exemples, ha facilitat extraordinàriament la tasca a totes aquelles persones que s'han ocupat de les biblioteques escolars. Com es pot observar, han estat els bibliotecaris especialitzats en el tema els qui han intentat pal·liar d'alguna manera la manca de coneixements tècnics dels responsables de les biblioteques a les escoles.

També els mestres han contribuït a aquesta tasca divulgadora. En aquest sentit cal destacar la publicació de l'obra de J. Creus *Fer escola des de la biblioteca*,¹² que ens ofereix una reflexió des del punt de vista pedagògic sobre la utilització de la biblioteca a l'escola.

Les principals revistes especialitzades en temes educatius han publicat articles dedicats a la biblioteca escolar. Alguns donen a conèixer experiències concretes d'escoles o grups de treball, d'altres analitzen la funció de la biblioteca a l'escola en relació amb el projecte pedagògic.

Més simptomàtica de la sensibilització cap al tema és l'aparició de publicacions periòdiques especialitzades. El *Full informatiu* del Servei de Biblioteques escolars l'Amic de Paper apareix trimestralment des de 1985 i, encara que modest, és un òrgan efectiu per a la comunicació. Encara que depassi l'àmbit estrictament català, cal ressenyar l'aparició, el 1989, de la revista *Educación y Biblioteca*, que des

9. Aurora Díaz Plaja. *La biblioteca a l'escola*. (Barcelona : Nova Terra, 1970). 327 p.

10. Núria Ventura. *Guia pràctica para bibliotecas infantiles y escolares*. (Barcelona: Laia, 1982). 147 p.

11. Concepció Carreras, Concepció Martínez i Teresa Rovira. *Organització d'una biblioteca escolar, popular o infantil*. (Barcelona: Rosa Sensat, Edicions 62, 1981). 379 p.

12. Jacint Creus. *Fer escola des de la biblioteca*. (Barcelona: La Llar del Llibre, 1990). 154 p.

del seu primer número ha comptat amb col·laboracions provinents de Catalunya.

De tota manera, es troben a faltar algunes publicacions de caràcter tècnic adequades a les necessitats de la biblioteca escolar com podrien ser, entre d'altres, les llistes per a la confecció dels catàlegs alfabètics de matèries o programes d'automatització utilitzables pels alumnes.

Conclusions

Tot el que hem exposat fins ara denota interès i sensibilització envers l'àmbit de la biblioteca escolar i tot el que l'envolta.

De les actuacions dutes a terme se'n deriva primordialment la manca d'una política institucional per a la creació i el manteniment de les biblioteques escolars, responsabilitat del Departament d'Ensenyament, que podria aprofitar alguns dels recursos existents en el camp bibliotecari en col·laboració amb el Departament de Cultura. Aquestes actuacions podrien passar per la relació entre les Centrals tècniques provincials i els Centres de Recursos per tal de centralitzar les adquisicions, els processos tècnics i les qüestions d'assessorament. Paral·lelament, caldria unificar les iniciatives de formació dels especialistes en biblioteca escolar, a partir d'uns currículums homogenis.

D'aquesta manera es podria garantir la rendibilitat de les inversions econòmiques de les diverses administracions en la biblioteca escolar i la seva contribució definitiva a la renovació pedagògica en les escoles de titularitat pública.